

Pół wieku sporu o pryncypia. Z okazji pięćdziesięciolecia debiutu naukowego prof. dra hab. Edwarda Kasperskiego

Jubileusz pięćdziesięciolecia sprzyja podsumowaniom osiągnięć badawczych. W wypadku profesora Edwarda Kasperskiego o taki bilans trudno, ponieważ jego dorobek ciągle się rozrasta, a myśl naukowa nadal inspiruje. Pomimo tego, że badacz kilka lat temu wkroczył w wiek emerytalny, wydaje kolejne książki, uczestniczy w konferencjach, nie stroni od dialogu, dysput, a nawet ostrych polemik nie tylko z innymi naukowcami, lecz także z samym sobą.

Edward Kasperski debiutował tekstem *Nowe francuskie czasopismo o komunikacji masowej* opublikowanym w 1965 roku na łamach drugiego numeru redagowanego przez Stefana Żółkiewskiego czasopisma „Kultura i Społeczeństwo”. W tym samym roku w numerze czwartym tego periodyku ukazał się kolejny artykuł *Elementy semiologii*. Do lektur i publikacji tego typu przygotowały młodego autora, świeżo upieczonego stażystę w ówczesnej Katedrze Teorii Literatury, zajęcia uniwersyteckie: seminarium magisterskie prowadzone przez prof. Kazimierza Budzyka, przejęte po jego przedwczesnej śmierci (wiosną 1964 roku) przez prof. Marię Renatę Mayenową, nielicznie uczęszczane, lecz ambitne konwersatoria prowadzone na polonistyce przez tę znakomitą z zawżyciem poetyki, stylistyki i formalistów rosyjskich, a wreszcie seminaria prof. Żółkiewskiego w PAN-ie. Wszyscy ci nauczyciele zachęcali swoich podopiecznych do sięgania po lektury w językach obcych i poszukiwania nowych idei. Drugi ze wspomnianych tekstów sam autor określa zresztą mianem jednego ze swoich ważniejszych wczesnych artykułów naukowych, zostały w nim bowiem podjęte mało znane dotąd w kraju zagadnienia semiotyki/semiologii, które doczekały się potem niezliczonych opracowań.

Od tamtego czasu obchodzący w tym roku pięćdziesięciolecie debiutu naukowego Edward Kasperski zgromadził na swoim koncie grubo ponad trzysta pozycji, w tym: dziewięć książek autorskich lub (rzadziej) współautorskich (a dwie kolejne czekają na druk) poświęconych komparatyście¹, teorii literatury², Norwidowi i innym romantikom³, literaturoznawczo i filozoficznie ujętej problematyce dialogu⁴, antropologii literatury⁵

¹ *Kategorie komparatystyki*, Warszawa 2010, s. 401.

² *Teoria i literatura w sytuacji ponowoczesności*, Warszawa 1996, s. 89–178 (zbiór dwuautorski *Literatura i różnorodność. Kresy i pogranicza*), Warszawa 1996.

³ *Dyskursy romantyków. Norwid i inni*, Warszawa 2003, s. 548; *Świat wartości Norwida* (monografia), Warszawa 1981, s. 376; *Problem wartości w pisarstwie C.K. Norwida. Przedmioty użytkowe. Przedmioty potrzeb, wartości perfekcyjne, celowe i instrumentalno-użytkowe*. Praca doktorska. Maszynopis, Uniwersytet Warszawski 1974.

⁴ *Idee, formy i tradycje dialogu. Rozprawa habilitacyjna*, Warszawa 1990; *Dialog i dialogizm. Idee, formy, tradycje*, Warszawa 1994, s. 227.

⁵ *Świat człowieka. Wstęp do antropologii literatury* (monografia), Warszawa 2006, s. 495.

oraz Sørenowi Kierkegaardowi⁶. Wskazane zagadnienia znajdują swoje dopełnienie w monografiach zbiorowych współredagowanych i redagowanych przez jubilat⁷. Wspomniane tomy (w łącznej liczbie dwudziestu trzech) oraz artykuły publikowane w czasopiśmie i tomach pokonferencyjnych w kraju i poza jego granicami (między innymi we Francji, w Serbii, Czechach, Bułgarii, Słowenii, Wielkiej Brytanii, USA, Rosji i na Ukrainie) są świadectwem rozległych horyzontów badacza. Obok tekstów przynależnych do wymienionych obszarów badawczych w dorobku Edwarda Kasperskiego pojawiają się często także prace z zakresu metodologii badań literackich i poetyki (podejmujące między innymi zagadnienia genologii czy parodii i groteski), jak również teksty prezentujące ujmowane w sposób historyczny lub metodologiczny problemy relacji literatury i filozofii. W polu zainteresowań literackich autora sytuują się najczęściej polska literatura romantyczna i współczesna oraz dzieła wybitnych twórców literatury światowej (między innymi Edgara Allana Poe, Ernesta Hemingwaya, Nikołaja Gogola, Franza Kafki, Jewhena Małaniuka czy Elfriede Jelinek).

Znajomość języków obcych: angielskiego, francuskiego, niemieckiego, rosyjskiego, ukraińskiego i wreszcie duńskiego oraz niesłabnące zainteresowanie problematyką dialogu, pogranicza, wielokulturowości i wielojęzyczności predestynowały badacza – wielokrotnego stypendystę rządu duńskiego – związanego w późniejszej karierze akademickiej najpierw z Zakładem Teorii Literatury i Poetyki (którym kierował w latach 1997–2000), a następnie z Zakładem Romantyzmu na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego – do zwrócenia się w stronę szeroko rozumianych badań porównawczych. Współzałożyciel (w 2007 roku) i pierwszy kierownik Zakładu Komparatystyki na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, pisząc teksty stymulujące rozwój tej dyscypliny, zarówno

⁶ Kierkegaard. *Antropologia i dyskurs o człowieku* (monografia), Pułtusk 2003, s. 555.

⁷ *Tradycje bizantyjskie: romantyzm i inne epoki*, pod red. E. Kasperskiego i O. Kryśowskiego, Warszawa 2014; *Komparatystyka dzisiaj*, t. 2: *Interpretacje*, pod red. E. Szczęsnej i E. Kasperskiego, Warszawa 2011, s. 348; *Komparatystyka dzisiaj*, t. 1: *Problemy teoretyczne*, pod red. E. Szczęsnej i E. Kasperskiego, Kraków 2010, s. 258; *Śladami romantyków. Profesorowi Zbigniewowi Sudolskiemu w osiemdziesiąt rocznicę urodzin*, pod red. E. Kasperskiego i O. Kryśowskiego, Warszawa 2010, s. 489; *Edgar Allan Poe – niedoceniony nowator*, pod red. E. Kasperskiego i Ż. Nalewajk, Wrocław 2010, s. 293; *Edgar Allan Poe. Klasyk grozy i perwersji – i nie tylko...*, pod red. E. Kasperskiego i Ż. Nalewajk, Warszawa 2009; *Religie i religijność w literaturze i kulturze romantyzmu*, pod red. E. Kasperskiego i O. Kryśowskiego, Warszawa 2008; *Dialogi romantyczne. Filozofia – teoria i historia – komparatystyka*, pod red. E. Kasperskiego i M. Mazurkiewicz, Pułtusk 2008; *Poetyka egzystencji. Franz Kafka na progu XXI wieku [W osiemdziesiąt rocznicę śmierci Franza Kafki]*, pod red. E. Kasperskiego, przy współpracy T. Mackiewicza, Warszawa 2004, s. 356; *Dialog. Komparatystyka. Literatura*, pod red. E. Kasperskiego i D. Ulickiej, Warszawa 2002, s. 571; *Leksikon zahalnego ta porivnialnogo literaturoznawstwa [udział współautorski]*, Czernisizwici 2001 [Ukraina]; *Rozważania metodologiczne. Język – literatura – teatr*, pod red. E. Kasperskiego, Warszawa 2000; *Postać literacka. Teoria i historia*, pod red. E. Kasperskiego i B. Pawłowskiej-Jądrzyk, Warszawa 1998, s. 261; *Literaturoznawczy Słownik-dowidnyk*, autorstwo zbiorowe, Kyjw, 1997, s. 752 [udział współautorski]; *Literatura i różnorodność. Kresy i pogranicza*, pod red. E. Kasperskiego i E. Czaplejewicza, Warszawa 1996, s. 183; *Kresy w literaturze. Twórcy dwudziestowieczni*, pod red. E. Kasperskiego i E. Czaplejewicza, Warszawa 1996, s. 348; *Literatura a heterogeniczność kultury. Poetyka i obraz świata*, pod red. E. Kasperskiego i E. Czaplejewicza, Warszawa 1996, s. 215; *Kresy, Syberia, literatura. Doświadczenia dialogu i uniwersalizmu*, pod red. E. Kasperskiego i E. Czaplejewicza, Warszawa 1995, s. 252; *Koncepcje słowa*, pod red. E. Kasperskiego i E. Czaplejewicza, Warszawa 1991, s. 284; *Poszukiwania teoretycznoliterackie*, pod red. E. Kasperskiego i E. Czaplejewicza, Wrocław 1989, s. 431; *Bachtin. Dialog. Język. Literatura. Antologia*, pod red. E. Kasperskiego i E. Czaplejewicza, Warszawa 1983, s. 609; *Dialog w literaturze*, pod red. E. Kasperskiego i E. Czaplejewicza, Warszawa 1978, s. 320; *Polifoniczny świat Kierkegarda*, pod red. E. Kasperskiego i M. Urbańskiej-Bożek, Gdańsk 2014, s. 390.

rozstrzyga kwestie metodologiczne i teoretyczne, jak i prezentuje wyniki prowadzonych przez siebie badań empirycznych. Przeważająca część dorobku jubilata w tej dziedzinie dotyczy komparatystyki literackiej, jakkolwiek w bibliografii profesora nie brakuje również istotnych pozycji z zakresu komparatystyki dyskursów. Niemniej jednak do szczególnych osiągnięć profesora należą nie tylko prace komparatystyczne. Trzeba zaliczyć do nich także studia norwidologiczne i książki kładące podwaliny teoretyczno-metodologiczne pod badania z zakresu antropologii literatury i problematyzujące charakterystyczne dla niej kategorie, takie jak podmiot literacki czy postać literacka.

Przechodząc na emeryturę, profesor Kasperski obiecywał, że napisze autobiografię. Niestety jak dotąd nie dotrzymał słowa. A szkoda, bo miał w niej opowiedzieć między innymi o tym, że lata 1968–1969 były katastrofalnym czasem w jego karierze akademickiej. To właśnie wtedy większość bliskiego mu wówczas środowiska naukowego została relegowana z Uniwersytetu Warszawskiego lub opuściła uczelnię z powodu presji politycznej albo na znak protestu przeciwko represjom i schroniła się w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. Profesor przechowuje do dnia dzisiejszego swój ówczesny list do Władysława Gomułki napisany w obronie relegowanych badaczy. Ów gest sprzeciwu – który dla jednych będzie wyrazem młodzieńczej determinacji, dla innych znakiem bezgranicznej naiwności, dla nikogo chyba jednak przejawem konformizmu – Kasperski (jako młody doktorant, niewiele znaczący w ówczesnych układach personalnych i niemający żadnego wpływu na historyczną zawieruchę tamtych lat) przypłacił dłuższym okresem bez zatrudnienia, o chłodzie i głodzie, osamotnieniem, a wreszcie naukową izolacją. Kiedy wreszcie przyszły propozycje pracy – najpierw z Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, później z Instytutu Badań Literackich PAN – konsekwencje tego osamotnienia nie dały się już wymazać. Profesor rzadko rozpamiętuje trudne doświadczenia i niechętnie o nich mówi. Znacznie częściej ze szczególną wdzięcznością wspomina Kazimierza Budzyka, Marię Renatę Mayenową, Stefana Żółkiewskiego, a także tych, którzy później w, zdawałoby się, beznadziejnej sytuacji pomarcowej wyciągnęli do niego pomocną dłoń. Wspomina też niekiedy z nostalgią intelektualną atmosferę, jaka panowała na zajęciach w latach studenckich i podczas naukowego terminowania na Uniwersytecie Warszawskim. Edward Kasperski wraca też pamięcią do osoby księdza profesora Józefa Tischnera, jednego z późniejszych recenzentów jego rozprawy habilitacyjnej; mówi z podziwem o otwarciu tego badacza – pomimo ewidentnych różnic światopoglądowych – na inność i dialog. To było zresztą – i nadal pozostaje – także jego własne credo: zrozumienie inności, dialog.

Od 2007 roku Edward Kasperski współpracuje nieprzerwanie z „Tekstualiami” jako autor. Od tego czasu artykuły badacza ukazują się w czasopiśmie regularnie – przynajmniej dwa razy w roku i współtworzą renomę naszego kwartalnika. Profesorowi zdarza się mawiać: „Rzuciłem wszystko, żeby zdążyć z tekstem dla was” albo „Mam tyle zobowiązań i zaległości pisarskich, że postanowiłem odłożyć je na bok i napisać artykuł do »Tekstualiów«”. Nieobeznany z pisarstwem naukowym Edwarda Kasperskiego odbiorca, czytając wybrane teksty, mógłby pomyśleć, że profesor pisał je niejednokrotnie

„przeciwko tematowi numeru”. Jednak redakcja czasopisma – należąca do statych, a nierzadko także do ich pierwszych czytelników – nie wątpiła nigdy w epistemologiczną wagę problematyzowania założeń przyświecających kolejnym wydaniom, nie dezawuowała sensowności i celowości publikacji tekstów stawiających pod znakiem zapytania naukowy konsensus w danej kwestii. Profesor jako badacz wyjątkowo nie lubi poznawczego marazmu, żyje duchem polemiki i autopolemiki, specjalizuje się w zadawaniu pytań kłopotliwych, zmusza siebie i innych do nieustannej intelektualnej szermierki. Nie z każdym przedstawicielem dyscypliny można pokłócić się na śmierć i życie na przykład o sprawy metodologiczne, a potem – jak gdyby nic się nie stało – w przyjaznej atmosferze gawędzić na inne tematy. Współpraca z profesorem pozwala rozpoznać i docenić agon jako impuls intelektualnego rozwoju. Nierzadko ów agon bywa warunkiem możliwości dostrzeżenia problemów badawczych. Pięćdziesięciolecie debiutu naukowego to dobra okazja, żeby profesorowi za to podziękować.

Wielu dawnych słuchaczy jego wykładów i uczestników prowadzonych przez niego zajęć – dziś cenionych pracowników naukowych – przyznaje, że nie mieli lepszego nauczyciela, choć nie wszystkie etapy tej edukacji były łatwym doświadczeniem. Są też osoby, które mówią, że piętnaście minut dyskusji z Kasperskim dało im więcej niż godziny rozmów z ich promotorami. Trzeba jednak przyznać, że naukowa pomysłowość, pracowitość i samodyscyplina profesora Kasperskiego na jednych mogą działać motywująco, a innych wprawiać w zakłopotanie. Z jakim zapałem profesor motywuje młodych naukowców do wytężonej pracy intelektualnej i samorozwoju, niech zaświadczy anegdotka, która od kilku lat krąży po Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego:

Profesor Kasperski zwraca się do młodej badaczki (świeżo po doktoracie): „Teraz powinna pani jak najszybciej napisać habilitację”.

Młoda badaczka: „Panie profesorze, a życie osobiste? Kiedy znajdę czas na urodzenie i wychowanie dzieci? Chciałabym w końcu trochę pożyć...”.

Profesor Kasperski: „Droga pani, teraz możliwości nauki, a zwłaszcza medycyny, są takie, że spokojnie zdąży pani zająć się tym na emeryturze”.

Drogi Panie Profesorze, najlepsze życzenia!

W imieniu własnym i całej redakcji kwartalnika „Tekstualia”

Żaneta Nalewajk-Turecka